

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από μια σειρά ερωτήσεων, οι οποίες έχουν ως στόχο την καταγραφή των απόψεων, γνώσεων ή στάσεων μιας ομάδας ατόμων.

Τρόποι συμπλήρωσης:

α) άμεσος (ο ίδιος ο ερωτώμενος συμπληρώνει το ερωτηματολόγιο).

➤ Ο τρόπος αυτός επιλέγεται όταν:

- θέλουμε να πάρουμε πληροφορίες από έναν πολύ μεγάλο αριθμό ατόμων.
- είμαστε σίγουροι ότι όλοι οι συμμετέχοντες μπορούν να καταλάβουν τις ερωτήσεις.
- το ερωτηματολόγιο προκαλεί το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων.

β) έμμεσος (ο εξεταστής καταγράφει τις απαντήσεις)

Τρόποι χορήγησης:

α) Με αλληλογραφία

β) Με απευθείας χορήγηση

γ) Τηλεφωνικά

Βασικά στάδια εκτέλεσης έρευνας με ερωτηματολόγιο

Η έρευνα με ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει διάφορα στάδια (Javeau, 1996):

1. Προσδιορισμός του αντικειμένου έρευνας: προσδιορισμός των μεταβλητών που θα συμπεριληφθούν στην έρευνα.
2. Εξασφάλιση υλικών μέσων (προσδιορισμός του απαιτούμενου χρόνου, εξασφάλιση προσωπικού, οικονομικών πόρων κ.λ.π.).
3. Συλλογή πληροφοριών από προηγούμενες έρευνες: ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για μια ευρύτερη ενημέρωση γύρω από ένα θέμα και τις μεθόδους με τις οποίες έχει διερευνηθεί στο παρελθόν.
4. Καθορισμός σκοπού και ερευνητικών υποθέσεων: σαφής προσδιορισμός βασικών ερωτημάτων και ερευνητικών υποθέσεων.

5. Ορισμός του πληθυσμού: ο καθορισμός του πληθυσμού προκύπτει είτε από τον ορισμό του ίδιου του αντικειμένου είτε από κάποια χαρακτηριστικά του δείγματος (π.χ. ηλικία).
6. Επιλογή του δείγματος: Επιλογή ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος από τον πληθυσμό. Το μέγεθος του δείγματος συχνά καθορίζεται από προηγούμενες σχετικές έρευνες, από τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού, καθώς και από πιλοτικές έρευνες.
7. Σύνταξη του σχεδίου του ερωτηματολογίου: σύνταξη ενός προκαταρκτικού σχεδίου που θα χορηγηθεί στους συμμετέχοντες σε μια πιλοτική έρευνα.

8. Διεξαγωγή πιλοτικής έρευνας: Η πιλοτική έρευνα βοηθά να διευκρινίσουμε: α) αν οι όροι που χρησιμοποιούμε γίνονται εύκολα κατανοητοί, β) αν η σειρά ερωτήσεων προκαλεί σύγχυση ή παρανοήσεις, γ) αν οι συγκεκριμένες ερωτήσεις επιτρέπουν τη συλλογή των επιθυμητών πληροφοριών, δ) αν το ερωτηματολόγιο είναι υπερβολικά μεγάλο και κουραστικό και ε) αν οι οδηγίες συμπλήρωσης είναι σαφείς.

9. Σύνταξη του τελικού πλάνου του ερωτηματολογίου: σύνταξη των τελικών ερωτήσεων, σελιδοποίηση και εκτύπωση του ερωτηματολογίου.

10. Εκπαίδευση συνεργατών των ερευνητών: Ένας καλός ερευνητής πρέπει: α) να είναι ουδέτερος, β) να είναι σαφής ως προς το σκοπό της έρευνας, γ) να προκαλεί το ενδιαφέρον των ερωτώμενων, δ) να παρέχει τις απαραίτητες διευκρινίσεις στους ερωτώμενους, ε) να ενισχύει τη σοβαρότητα των ερωτώμενων απέναντι στην έρευνα, στ) να αποτρέπει ανειλικρινείς απαντήσεις.

11. Υλοποίηση της έρευνας: χορήγηση και συγκέντρωση των ερωτηματολογίων.
12. Κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων: κωδικοποίηση των απαντήσεων για περαιτέρω επεξεργασία.
13. Ανάλυση των αποτελεσμάτων: εξέταση συσχετίσεων που συμφωνούν με την αρχική υπόθεση, αλλά και συσχετίσεων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον.
14. Συγγραφή της έρευνας: καταγραφή και ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Είδη πληροφοριών που συλλέγονται με τα ερωτηματολόγια:

α) δημογραφικά δεδομένα (π.χ. ηλικία, φύλο, εθνικότητα, κοινωνικο-οικονομική τάξη, εισόδημα)

β) πληροφορίες για τη συμπεριφορά των ατόμων

γ) πληροφορίες για στάσεις και απόψεις των ερωτώμενων

δ) πληροφορίες για τις γνώσεις των ατόμων: τέτοια ερωτηματολόγια χορηγούνται κυρίως σε μαθητές (στο χώρο του σχολείου) ή σε υπαλλήλους (στο χώρο εργασίας τους).

ε) πληροφορίες για τους στόχους και τις προσδοκίες των ατόμων.

Συχνά, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται ήδη υπάρχοντα ερωτηματολόγια (τα οποία έχουν ελεγχθεί ως προς την εγκυρότητα και αξιοπιστία τους) από το να κατασκευάζονται νέα.

Στόχοι που πρέπει να πληρούνται κατά την κατασκευή ερωτήσεων:

α) κάθε ερώτηση πρέπει να έχει *εγκυρότητα κατασκευής* και *εγκυρότητα περιεχομένου*.

β) οι ερωτήσεις πρέπει να χαρακτηρίζονται από αξιοπιστία.

γ) πρέπει να αποφεύγονται ερωτήσεις που κατευθύνουν τις απαντήσεις ή που οδηγούν σε παρανοήσεις.

δ) οι ερωτήσεις πρέπει να χαρακτηρίζονται από ευαισθησία στις λεπτές διαφορές μεταξύ των ατόμων.

Είδη ερωτήσεων ως προς τη μορφή τους

α) *κλειστές ερωτήσεις*, στις οποίες οι απαντήσεις είναι προκαθορισμένες.

Π.χ. Σας αρέσει να ζείτε στα Γιάννενα;

Ναι

Όχι

Δεν ξέρω

Πλεονέκτημα: Είναι εύκολη η στατιστική τους επεξεργασία.

Μειονέκτημα: Υπαγορεύουν τις απαντήσεις.

β) ανοιχτές ερωτήσεις, στις οποίες οι απαντήσεις δεν προκαθορίζονται.

Π.χ. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που θα θέλατε να έχει ο σύντροφός σας;

Πλεονέκτημα: Είναι χρήσιμες για τη συγκέντρωση πληροφοριών στην περίπτωση ευαίσθητων θεμάτων, καθώς και στην περίπτωση που δε μπορούμε να προβλέψουμε τις απαντήσεις.

Μειονέκτημα: Είναι εύκολο να οδηγήσουν σε παρερμηνείες, αφού ενδέχεται τα άτομα να κατανοήσουν και να απαντήσουν τις ερωτήσεις με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και, κατά συνέπεια, να δώσουν πληροφορίες διαφορετικές από αυτές που ενδιαφέρουν τον ερευνητή.

γ) ημι-ανοιχτές ή ημι-κλειστές ερωτήσεις, στις οποίες προκαθορίζονται οι πιθανότερες απαντήσεις, αλλά ταυτόχρονα δίνεται η επιλογή ελεύθερης απάντησης.

Π.χ. Αν θέλατε να κάνετε μια σημαντική αγορά και δεν είχατε τα χρήματα, τι θα κάνατε;

α) Θα ζητούσα δάνειο από την τράπεζα, β) Θα ζητούσα βοήθεια από τους γονείς μου, γ) Θα ζητούσα βοήθεια από φίλους, δ) Θα έβρισκα δεύτερη δουλειά, ε) Άλλο.....

Γενικές οδηγίες για την κατασκευή ερωτήσεων

- α) Οι ερωτήσεις πρέπει να χαρακτηρίζονται από τη μέγιστη δυνατή σαφήνεια προκειμένου να μπορούν να απαντηθούν από όλους τους συμμετέχοντες.
- β) Πρέπει να αποφεύγονται ερωτήσεις που παραπέμπουν σε κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις.
- γ) Σε ερωτήσεις που αναφέρονται σε ποσοτικά δεδομένα (π.χ. συχνότητα) είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται αριθμοί παρά λέξεις (π.χ. συχνά).
- δ) Πρέπει να αποφεύγονται διπλές αρνήσεις (π.χ. Δεν πιστεύω ότι δεν...).
- ε) Πρέπει να αποφεύγονται σύνθετες ερωτήσεις (π.χ. “Πιστεύεις ότι οι παραβάτες του κ.ο.κ. πρέπει να τιμωρούνται με αφαίρεση πινακίδων και πρόστιμο;”).
- στ) Οι εναλλακτικές απαντήσεις στις κλειστές ερωτήσεις πρέπει να εξαντλούν όλες τις πιθανές περιπτώσεις.

Τρόποι που συμβάλλουν στην αύξηση του ποσοστού ανταπόκρισης

α) Σε περίπτωση ταχυδρομικής αποστολής του ερωτηματολογίου, συνιστάται αποστολή συνοδευτικής επιστολής, στην οποία παρουσιάζεται ο σκοπός της έρευνας και τονίζεται η σπουδαιότητά της. Σε περίπτωση καθυστέρησης επιστροφής του ερωτηματολογίου συνιστάται η αποστολή υπομνήματος.

β) Η καλή εμφάνιση των ερωτηματολογίων (καλή διατύπωση, ορθογραφία, σωστή σύνταξη κλπ.).

γ) Η περιορισμένη έκταση του ερωτηματολογίου.

δ) Το κατάλληλο χρονικό διάστημα αποστολής ή χορήγησης του ερωτηματολογίου.

Συνέντευξη

Η συνέντευξη έχει αρκετά πλεονεκτήματα:

- α) Εξασφαλίζει μια σχέση άνεσης και εμπιστοσύνης μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου, γεγονός που διευκολύνει τη συλλογή δεδομένων.
- β) Δίνει τη δυνατότητα διευκρινιστικών σχολίων (συνέπεια: αποφυγή παρανοήσεων).
- γ) Επιτρέπει στον ερευνητή να αποκτήσει πλούτο πληροφοριών.
- δ) Αποτελεί το μοναδικό τρόπο συλλογής πληροφοριών σε διάφορες περιπτώσεις (π.χ. αναλφαβητισμού ή προβλημάτων ανάγνωσης).

Είδη συνέντευξης

Δομημένη συνέντευξη: Οι ερωτήσεις ετοιμάζονται εκ των προτέρων.

Πλεονέκτημα: επιτρέπει μια αποτελεσματική σύγκριση των απαντήσεων των ερωτώμενων.

Μειονέκτημα: η προκαθορισμένη διατύπωση των ερωτήσεων, ενδεχομένως, περιορίζει και κατευθύνει τη σκέψη του ερωτώμενου.

Μη δομημένη συνέντευξη: ελεύθερη συζήτηση μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου γύρω από διάφορα θέματα. Απαιτείται κατάλληλη εκπαίδευση του συνεντευκτή (π.χ. για αποφυγή ερωτήσεων με προκατειλημμένο τρόπο).

Είδη μη δομημένης συνέντευξης:

- η *εστιασμένη ή εντοπισμένη* συνέντευξη, η οποία έχει ως στόχο να καταγράψει τις εντυπώσεις των ατόμων για ένα γεγονός ή θέμα, ένα βιβλίο, ένα πρόγραμμα της τηλεόρασης κλπ.

Ο ερευνητής κατευθύνει τη συζήτηση. Συχνά ερωτώνται πολλά άτομα μαζί, τα οποία μοιράζονται τις απόψεις τους. Μάλιστα, πολλές φορές η εστιασμένη συνέντευξη διεξάγεται σε μια πρώτη φάση κατασκευής ενός ερωτηματολογίου.

- η *μη κατευθυνόμενη συνέντευξη*, η οποία απαιτεί πολύ χρόνο αφού ο ερωτώμενος εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του, χωρίς την παρέμβαση του ερευνητή.

Μειονέκτημα της μη δομημένης συνέντευξης: η δυσκολία επεξεργασίας των απαντήσεων, καθώς δεν υπάρχει ομοιομορφία μεταξύ των απαντήσεων των ερωτώμενων.

Ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων

Η καταγραφή των απαντήσεων είναι πολύ σημαντική και ιδιαίτερα στην περίπτωση ανοιχτών ερωτήσεων, όπου κάθε απάντηση καταγράφεται αυτολεξεί. Γι' αυτό και συχνά η συνέντευξη ηχογραφείται.

Η *ανάλυση περιεχομένου* (content analysis) χρησιμοποιείται για την επεξεργασία των δεδομένων που συλλέγονται με τις συνεντεύξεις.

Κατά την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου, επιλέγεται αρχικά το υλικό που πρόκειται να αναλυθεί και στη συνέχεια οι συγκεκριμένες μονάδες ανάλυσης (π.χ. μια λέξη, ένα θέμα, ο χρόνος απάντησης μιας ερώτησης). Κατά τη συγκεκριμένη ανάλυση, δίνεται έμφαση, συνήθως, στη συχνότητα εμφάνισης των διαφορετικών κατηγοριών.

Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου δίνει έμφαση στο νόημα. Σκοπός της είναι ο εντοπισμός αυτούσιων φράσεων ή προτάσεων σχετικών με συγκεκριμένα θέματα.